

SELMA LAGERLÖF

Morbror Ruben

Ur *Osynliga länkar* (1933)

Det var en gång för snart åttio år sedan en liten gosse, som gick ute på torget och spelade topp. Den lille gossen hette Ruben. Han var inte mer än tre år, men han svängde sin lilla piska så tappert som någon och lät toppen snurra, så att det var en glädje däråt.

Den dagen för åttio år sedan var det ett riktigt vackert vårväder. Mars månad var kommen, och staden var delad i två världar, en vit och varm, där solskenet rådde, och en kall och mörk, där det var skugga. Hela torget hörde solskenet till, utom en smal rand längs ena husraden.

Nu hände sig, att den lilla gossen, så tapper han var, blev trött av att snurra sin topp och såg sig om efter någon viloplats. En sådan var inte svår att finna. Det fanns inga bänkar eller soffor, men vartenda hus var försett med en stentrappa. Lille Ruben kunde inte tänka sig något lämpligare.

Det var en liten samvetsgrann fyr. Han hade en dunkel aning om att mor inte ville, att han skulle sitta på främmande folks trappor. Mor var fattig, men just därför fick det aldrig se ut, som

om man ville ta något av andra. Så gick han och satte sig på deras egen stentrappa, för de bodde också vid torget.

Den trappan låg i skuggan, och där var riktigt kallt. Den lille stödde huvudet mot räcket, drog upp benen och mådde så gott som aldrig förr. En liten stund ännu såg han hur solskenet dansade ute på torget, hur pojkar sprungo och toppar snurrade, så slöt han ögonen och somnade.

Han sov visst en hel timme. När han vaknade, var det inte så bra med honom, som då han somnade, utan allting kändes så förfärligt otrevligt. Han gick in till mor och grät, och mor såg, att han var sjuk, och lade honom till sängs. Och om ett par dagar var gossen död.

Men därmed är det inte slut på hans historia. Det hände nämligen, att hans mor kom till att sörja honom riktigt ur hjärtats djup med en sådan där sorg, som trotsar år och död. Mor hade flera andra barn, många bekymmer upptogo hennes tid och tankar, men det fanns alltid ett rum i hennes sinne, där hennes son Ruben fick bo alldeles ostörd. Han var ständigt levande för henne. Såg hon en barnhop leka på torget, så sprang han med där, och när hon gick och stökade inne i huset, trodde hon fullt och fast, att den lille ännu satt och sov ute på den farliga stentrappan. Säkerligen var intet av mors levande barn så närvarande för hennes tankar som det döda.

Några år efter sin död fick den lille Ruben en syster, och när denna blev så gammal, att hon kunde springa ute på torget och spela topp, hände sig, att även hon satte sig att vila på stentrappan. Men mor kände i detsamma, som om någon skulle ha ryckt henne i kjorteln. Hon kom genast ut och tog ett så hårt tag i lilla syster, när hon lyfte upp henne, att denna mindes det, så länge hon levde.

Och än mindre glömde hon hur märkvärdigt mors ansikte var och hur rösten darrade, när hon sade:

– Vet du, att du hade en gång en liten bror, som hette Ruben, och han dog, därför att han satt på den här stentrappan och förkylde sig. Du vill väl inte dö från mor, du Berta?

Bror Ruben blev snart lika levande för sina bröder och systrar som för sin mor. Hon var sådan, att de alla måste se med hennes ögon, och snart hade de samma förmåga som hon att se honom sitta ute på stentrappan. Och naturligtvis föll det ingen av dem in att sätta sig där. Ja, så snart de sågo någon sitta på en stentrappa eller ett stenräcke eller en sten vid vägkanten, så fingo de alltid ett styng i hjärtat och tänkte på bror Ruben.

Ytterligare hände det bror Ruben, att han blev satt högst av alla syskonen, när de talade om varandra. För alla barnen visste ju, att de voro ett besvärligt och bråkigt släkte, som bara gjorde mor möda och omak. De kunde inte tro, att mor

skulle sörja mycket över att mista någon av dem. Men då mor verkligen sörjde bror Ruben, så var det ju säkert, att han måste ha varit mycket snällare än de.

Det var inte så sällan någon av dem tänkte så här: "Ack, den som kunde göra mor så mycken glädje som bror Ruben!" Och ändå visste ingen något mer om honom, än att han hade spelat topp och förkylt sig på en stentrappa. Men han måste ju ha varit märkvärdig, då mor hade en sådan kärlek till honom.

Märkvärdig var han ock: han gjorde mor mest glädje av alla barnen. Hon hade blivit änka och arbetade i sorg och nöd. Men barnen hade en så stark tro på mors sorg över den lille treåringen, att de voro förvissade om att om han blott hade levat, skulle mor inte ha sörjt över sin olycka. Och var gång de sågo mor gråta, trodde de, att det var, därför att bror Ruben var död eller ock därför, att de inte själva voro som bror Ruben. Snart nog föddes inom dem en allt starkare lust att tävla med den lille döde om mors tillgivenhet. Det fanns inte en sak, som de inte hade velat göra för mor, om hon bara hade velat tycka lika mycket om dem som om honom. Och det var för denna längtans skull, menar jag, som bror Ruben var det nyttigaste av alla mors barn.

Tänk bara, när den äldsta brodern hade förtjänat sina första slantar genom att ro en främmande över ån och kom och gav dem till sin

mor utan att ta undan ett runstycke! Då såg mor så glad ut, att han svällde av stolthet och inte kunde låta bli att förråda hur omåttligt ärelysten han hade varit.

– Mor, är jag nu inte lika bra som bror Ruben?

Mor såg prövande på honom. Det var, som om hon jämförde hans friska, strålande ansikte med det lilla bleka ute på stentrappan. Och mor hade säkert velat svara ja, om hon hade kunnat, men mor kunde inte.

– Mor håller mycket av dig, Ivan, men sådan som bror Ruben blir du aldrig.

Det var oöverkomligt, det insågo alla barnen, men ändå kunde de inte låta bli att sträva.

De växte upp till duktiga människor, de arbetade sig fram till förmögenhet och anseende, medan bror Ruben bara satt stilla på sin stentrappa. Men han hade ändå försprång. Han var oupphinnelig.

Och vid varje framsteg, vid varje förbättring, då det så småningom lyckades dem att bjuda mor ett gott hem och välstånd, så fick det vara lön nog för dem, att mor sade:

– Ack, att min lille Ruben hade fått se detta!

Bror Ruben följde mor genom hela livet, ända till dödsbädden. Det var han, som förtog dödsplågorna deras udd, eftersom hon visste, att de förde henne till honom. Mitt i den största

jämmern kunde mor le vid tanken på att hon gick att möta lille Ruben.

Och så dog hon, vars trogna kärlek hade upphöjt och förgudat en stackars liten treåring.

Men inte heller då blev det slut med den lille Rubens historia. För alla sina syskon var han bliven en symbol för det strävsamma livet i hemmet, för kärleken till mor, för alla de rörande minnena från mödans och motgångens år. Det låg alltid något varmt och vackert i deras röster, när de talade om honom. Det var helg och högtid omkring den lille treåringen.

Sålunda kom han ock att glida in i sina brors- och systerbarns liv. Mors kärlek hade gjort honom till en storhet, och de stora, de verka och öva inflytande släktled efter släktled.

Syster Berta hade en son, som kom i mycken beröring med morbror Ruben.

Han var fyra år den dagen, då han satt på trottoarkanten och stirrade ner i rännstenen. Den flödade av regnvatten. Stickor och strån färdades med äventyrliga svängningar neråt det grunda farvattnet. Den lille satt och såg på med det ljuva lugn, som man erfar vid att följa andras äventyrliga tillvaro, när man själv är i trygghet.

Men hans fredliga filosoferande avbröts av hans mor, som i samma ögonblick hon såg honom måste tänka på stentrappan i hemmet och på brodern.

– Å, kära min lilla gosse, sade hon, sitt inte så! Vet du, att din mamma hade en liten bror,

som hette Ruben och som var fyra år liksom du nu. Han dog, därför att han satt på en sådan där trottoarkant och förkylde sig.

Den lille tyckte inte om att bli störd i sina angenäma tankar. Han satt stilla och filosoferade, medan hans ljusa, krusiga hår ramlade ända ner i ögonen på honom.

Syster Berta skulle inte ha gjort det för någon annan, men för sin kära brors skull ruskade hon sin lilla gosse ganska omilt. Och så fick han lära respekt för morbror Ruben.

En annan gång hade denna ljuslockiga unga herre råkat falla omkull ute på isen. Han hade blivit omkullstött riktigt på elakhet av en stor, stygg pojke, och där satt han kvar och grät för att riktigt visa hur förorättad han var, allra helst som hans mamma inte kunde vara långt borta.

Men han hade glömt, att hans mor dock först och sist var morbror Rubens syster. När hon fick se Axel sitta på isen, kom hon inte alls med något lugnande och tröstande, utan bara med detta eviga:

– Sitt inte så, min lilla gosse! Tänk på morbror Ruben, som dog, när han var fem år, liksom du är nu, därför att han satte sig i en snödriva!

Gossen steg genast upp, när han hörde talas om morbror Ruben, men han kände kyla ända in i hjärtat. Hur kunde mamma prata om morbror Ruben, när hennes lilla gosse var så bedrövad? Gärna för Axel fick han sätta sig att dö, var han

behagade, men nu var det, som om denne döde ville ta hans egen mamma ifrån honom, och det kunde Axel inte tillåta. Så lärde han hata morbror Ruben.

Högt uppe i trappuppgången i Axels hem fanns en stenbalustrad, som var svindlande härlig att sitta på. Djupt under låg förstugans stengolv, och den, som satt grensle där uppe, kunde drömma, att han färdades fram över avgrunder. Axel kallade balustraden för den gode gångaren Grane. På dess rygg sprängde han över brinnande vallgravar in i förtrollade slott. Där satt han stolt och trotsig med de stora hårbucklorna vajande för det häftiga anloppet och kämpade Sankt Görans strid med draken. Och ännu hade det inte fallit morbror Ruben in att vilja rida där.

Men naturligtvis kom han. Just som draken vred sig i dödsångest och Axel satt där i hög segervisshet, hörde han barnjungfrun ropa:

– Lilla Axel, sitt inte där! Tänk på morbror Ruben, som dog, när han var åtta år gammal, liksom Axel är nu, därför att han satt och red på ett stenräcke! Här får Axel aldrig mer sitta.

En sådan avundsjuk gammal dummerjöns, den morbror Ruben! Han tålde visst inte, att Axel dödade drakar och räddade prinsessor. Om han inte aktade sig, så skulle Axel visa, att också han kunde vinna ära. Om han hoppade ner i stengolvet här nere och sloge ihjäl sig, då skulle

han allt känna sig fördunklad, den där storljugaren.

Stackars morbror Ruben! Stackars den lilla snälla gossen, som hade gått och spelat topp ute på det solbelysta torget! Nu fick han erfara vad det vill säga att vara en stor man. En fågelskrämman hade han blivit, som den tid, som var, satte upp för den, som skulle komma.

Det var ute på landet hos morbror Ivan. En hel mängd kusiner voro samlade på den härliga gården. Axel gick där, uppfylld av sitt hat till den store morbror Ruben. Han ville bara veta om denne pinade någon annan än honom. Men det var något, som skrämde honom från att fråga. Det var, som om han skulle ha begått något hädiskt.

Äntligen voro barnen för sig själva. Ingen stor var närvarande. Då frågade Axel om de hade hört talas om morbror Ruben.

Han såg, att det blixtrade till i ögonen och att många små nävar knötos, men det syntes, att de små munnarna hade fått lära sig vördnad för morbror Ruben.

– Tyst för all del! sade hela skaran.

– Nej, sade Axel, nu vill jag veta om det är någon mer, som han pinar, för jag tycker, att han är den besvärligaste av alla morbröder.

Detta enda modiga ord bröt den damm, som var satt för pinade barnahjärtans harm. Det blev stort gny och ropande. Så måtte en hop nihilister se ut, då de försmäda självhärskaren.

Nu uppsattes den stackars store mannens syndaregister. Morbror Ruben förföljde alla sina syskonbarn. Morbror Ruben dog, varhelst han behagade. Morbror Ruben var alltid av samma ålder med den, vars ro han ville störa.

Och respekt måste man ha för honom, fast han alldeles tydligt var en lögnare. Hata honom i hjärtats tystaste djup, det kunde man få, men förbise honom eller visa honom vanvördnad, nej, pass för det.

Vilken min de gamla togo på sig, när de talade om honom! Hade han då någonsin gjort något så märkvärdigt? Att sätta sig att dö var då inte något så underbart. Och vad han så hade utfört för storverk, visst var det, att nu missbrukade han sin makt. Han satte sig emot barnen i allt, som de hade lust till, den gamla fågelskrämman. Han drev upp dem från middagssömnen i gröngräset. Han hade upptäckt det bästa gömstället i parken och förbjudit dess begagnande. Nu allra senast hade han företagit sig att rida på osadlade hästar och att åka i hö.

De voro alla säkra på att den stackaren aldrig hade blivit mer än tre år. Och nu överföll han stora fjortonåringar och påstod, att han var av deras ålder. Det var det allra retsamaste.

Det var otroliga ting, som kommo i dagen om honom. Han hade fiskat löjor från brokaren, han hade rott i den lilla ekstocken, han hade klättrat i den där pilen, som hängde ut över vattnet och som var så trevlig att sitta i, ja, han

hade till och med legat och sovit på krutfjärdingar.

Men de voro alla vissa om att det inte fanns någon undflykt från hans tyranni. Det var en lättnad att ha fått tala ut, men inte något botemedel. Man kunde inte göra uppror mot morbror Ruben.

Man skulle inte vilja tro det, men när dessa barn blevo stora och fingo egna barn, började de genast göra sig nytta av morbror Ruben, såsom deras fäder hade gjort före dem.

Och deras barn återigen, det vill säga de ungdomar, som nu växa upp, ha lärt läxan så väl, att det hände en sommar ute på landet, att en femårig pys kom fram och sade till gamla farmor Berta, som hade satt sig på en avsats i trappan, medan hon väntade på vagnen:

– Farmor hade en gång en bror, som hette Ruben.

– Det har du rätt i, min lilla gosse, sade farmor och steg genast upp.

Detta var för all ungdomen en sådan syn, som om den hade sett en gammal karolin buga sig för kung Karls porträtt. Den fick en aning om att morbror Ruben alltid måste förbli stor, hur han än missbrukades, bara därför att han hade varit så högt älskad.

I dessa dagar, då man så noga skärskådar all storhet, måste han användas med mera måtta än förr. Gränsen för hans ålder är lägre, träd, båtar och krutfjärdingar äro trygga för honom, men

intet av sten, som duger att sitta på, kan undgå honom.

Och barnen, nutidens barn, uppföra sig på annat sätt mot honom än föräldrarna. De kritisera honom öppet och ohöjlt. Deras föräldrar förstå inte mer konsten att inge tung, fruktande lydnad. Små pensionsflickor avhandla morbror Ruben och undra om han är annat än en myt. En sexårig ungdom föreslår, att man medelst experiment ska bevisa, att det är omöjligt att bli dödligt förkyld på en stentrappa.

Men detta är blott ett mod för dagen. Detta släktled är innerst inne lika övertygat om morbror Rubens storhet som de föregående och lyder honom likasom de.

Den dag ska komma, då dessa begabbare draga ner till fädernehemmet, söka reda på den gamla stentrappan och resa upp den på en sockel med gyllene inskrift.

De skämta med morbror Ruben nu under några år, men så snart de ha blivit vuxna och fått egna barn att uppfostra, skola de bli övertygade om den store mannens nytta och nödvändighet.

– Å, mitt lilla barn, sitt inte på den där stentrappan! Din mors mor hade en morbror, som hette Ruben. Han dog, när han var vid din ålder, därför att han satte sig att vila på en sådan där stentrappa.

Så ska det heta, så länge världen står.